

Elliot Aronson

Joshua Aronson

A TÁRSAS LÉNY

A fordítás alapja: Elliot Aronson with Joshua Aronson: *The Social Animal* (12. edition)

First published in the United States by Worth Publishers

Copyright © 2018, 2012, 2008, 2004 Worth Publishers

All rights Reserved

Fordította: © Bojtár Péter 2022

Szakmailag lektorálta: Szabó Zsolt Péter

Szerkesztette: Szöllös Péter

Borítóterv: Tom Durfee

A borítóadaptációt készítette: Tabák Miklós

HVG Könyvek, Budapest, 2023

Kiadóvezető: Budaházy Árpád

Felelős szerkesztő: Török Hilda

www.hvgkonyvek.hu

ISBN 978-963-565-271-6

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet vagy annak részleteit tilos reprodukálni, adatrendszerben tárolni, bármely formában vagy eszközzel – elektronikus, fényképeseti úton vagy más módon – a kiadó engedélye nélkül közölni.

Kiadja a HVG Kiadó Zrt., az 1795-ben alapított

Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó: Szauer Péter

Nyomdai előkészítés: Pyber Anita

Nyomás: Generál Nyomda Kft.

Felelős vezető: Hunya Ágnes

Tartalom

Miért született ez a könyv? 9

A társas lény 13

1. Mi a szociálpszichológia? 15

2. A társas megismerés 29

3. Öngazolás 81

4. Konformitás 139

5. Tömegkommunikáció, propaganda és meggyőzés 189

6. Az emberi agresszió 245

7. Előítélet 305

8. Szeretet, szerelem és kapcsolódás 363

9. A szociálpszichológia mint tudomány 419

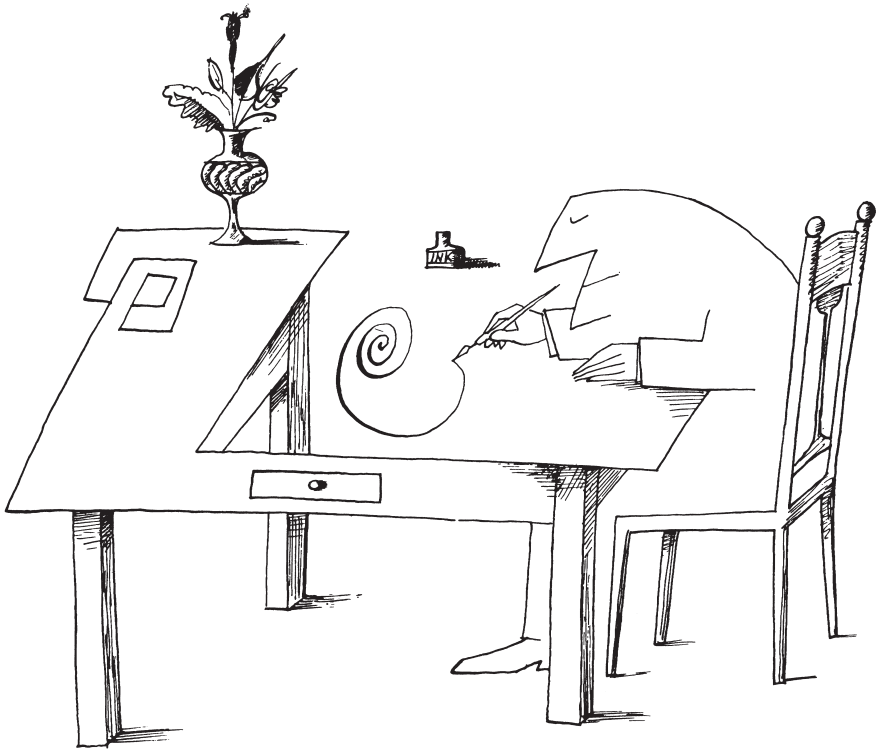
Köszönetnyilvánítás 449

Fogalomtár 451

Jegyzetek 461

Névmutató 519

Tárgymutató 527

Saul Steinberg: *Rajz cím nélkül*. Tinta
Eredetileg a *The New Yorker* 1965. május 29-i számában jelent meg.
© The Saul Steinberg Foundation/Artists Rights Society (ARS), New York

Miért született ez a könyv?

1970-ben – ekkor még viszonylag fiatal professzor voltam a Texasi Egyetemen – visszautasíthatatlan ajánlatot kaptam. Meghívtak, hogy töltsék egy évet egy gyönyörű helyen, miközben megkapom a teljes professzori fizetésem, ráadásul cserébe semmit nem kellett tennem – nem rossz ajánlat! A helyszín egy vadregényes dombtető volt a Stanford Egyetem campusának szélén, rövid autóútra San Franciscótól, a várostól, amelyet a világon a legjobban szerettem. A gyönyörű domboldalon álló intézet egy kutatóközpont volt, a Center for Advanced Study in the Behavioral Sciences (Viselkedéstudományi Kutatóintézet). Az intézet jószívű vezetői az egyéves fizetésen felül még egy irodát is biztosítottak, bármilyen titkári segítséget az irodai munka intézéséhez, bejárást a remek könyvtárba, ingyenebédet és lehetőséget, hogy smúzolhassak tucatnyi kiváló tudóssal, akár a kedvemre volt ez, akár nem – én ugyanis szívesebben jártam volna San Francisco színházi negyedét, vagy síeltem volna a Magas-Sierra hegyei között. És mindehhez nem szabtak semmiféle feltételt.

Kaptam tehát egy teljes évet, hogy azt tegyem, amihez csak kedvem támad, és erre fel, én mit csináltam? Úgy döntöttem, hogy elbarikádózom magam a dombon lévő irodámban, és megírom ezt a könyvet. Mégis miért? Ha létezik egyetlen ok, akkor az az, hogy néhány hónappal korábban azon kaptam magam, hogy a Bevezetés a szociálpszichológiába előadásomon 600 hallgatóm előtt azt állítottam, hogy a szociálpszichológia egy fiatal tudomány – és amikor újra átgondoltam ezt a megjegyzésem, gyávának éreztem magam.

Hadd magyarázzam meg: mi, szociálpszichológusok szeretjük azt mondani, hogy a szociálpszichológia fiatal tudomány – és a legtöbb tudomány-

ághoz (mint például a biológia, a csillagászat) képest ez az állítás meg is felel a valóságnak. Kétségtelen, hogy az éles eszű megfigyelők – legalább Arisztotelész óta – előálltak már olyan érdekes kijelentésekkel és izgalmas feltevésekkel, amelyek a társas jelenségekhez kapcsolódtak, de ezek tudományos tesztelésére először akkor került sor, amikor már jócskán benne jártunk a huszadik században. Az első rendszerszintű szociálpszichológiai kísérletet Norman Triplett végezte 1898-ban (a verseny teljesítményre gyakorolt hatását mérte), de a kísérleti szociálpszichológia csak a huszadik század közepén lendült fel igazán, elsősorban Kurt Lewinnek és tehetséges tanítványainak köszönhetően.

Ha azonban annak a kijelentésemnek a mélyére ásunk, hogy a szociálpszichológia fiatal tudomány, látszik, hogy az csak egyfajta kibúvó volt – azt kívántam elérni diákjaimnál, hogy ne várjanak tőlem túl sokat. Pontosabban, így próbáltam kibújni azon felelősség alól, és elkerülni azt a kockázatot, ami óhatatlanul is együtt jár azzal, ha egy tudomány eredményeit a minket körülvevő világ problémáira akarjuk alkalmazni. Ilyen értelemben, amikor kijelentettem, hogy a szociálpszichológia fiatal tudomány, egyben azt is bevallottam, hogy talán még nem állok készen arra, hogy bármi olyan fontos, hasznos vagy releváns kijelentést tegyek, ami érinti a diákjaim életét.

Miután egy darabig még töprengtem ezen a kijelentésen, rájöttem, hogy az nem csupán gyáva, de egyben félrevezető is volt: valójában nem gondoltam úgy, hogy a szociálpszichológia irreleváns lenne az életünkre nézve. Ebben már 1970-ben sem hittem, ahogy nem hiszek benne most sem. Így amikor megkaptam azt a csodás lehetőséget, hogy szabadságra menjek, eldöntöttem, hogy helyre teszem a dolgokat. E könyv célja akkor és most is az, hogy feltárja, milyen jelentős szerepet játszhat a szociálpszichológiai kutatás a mai társadalmat sújtó legfontosabb problémák megértésében, és talán a megoldásukhoz is hozzákezdhet.

A kötetben ismertetett adatok többsége kísérleteken alapul; az illusztrációk és példák többsége azonban aktuális társadalmi problémák bemutatása – beleértve az előítéleteket, a propagandát, a háborút, az elidegenedést, az agressziót, a nyugtalanságot és a politikai felfordulást. E kettősségből két saját elfogultságom köszön vissza, olyan elfogultságok, amelyeket büszkén vállalok. Az első az, hogy egy összetett jelenség megértéséhez a kísérleti módszer a legcélravezetőbb. Tudományos közhely, hogy a világot csak úgy ismerhetjük meg igazán, ha rekonstruáljuk. Vagyis ahhoz, hogy valóban

megértsük, mi mit okoz, az egyszerű megfigyelésnél többre lesz szükség; a mi feladatunk létrehozni az első „mit”, hogy megbizonyosodjunk arról, valóban ez-e a második „mi” oka. A második elfogultságom az, hogy csak úgy lehetünk biztosak abban, hogy a kísérletek során feltárt ok-okozati kapcsolatok fennállnak, ha a laboratóriumból kivisszük őket a való világba. Míg tehát tudósként szeretek a laboratóriumban dolgozni, addig állampolgárként jobban kedvelem, ha vannak ablakok, amelyeken átrálátok a világra. Az ablakokon természetesen mindkét irányba át lehet látni – gyakran állítunk fel a hétköznapi életből származó hipotéziseket. Ezeket a hipotéziseket azonban a steril laboratóriumi körülmények között tudjuk a legjobban tesztelni. Ugyanakkor, annak érdekében, hogy saját elképzeléseink ne váljanak sterillé, ezeket a laboratóriumi eredményeinket az ablakon keresztül vissza kell vinnünk, s megvizsgálunk, hogy vajon a való világban is érvényesek maradnak-e.

Az év, amit arra kaptam, hogy azt tegyek, amit csak akarok, így telt tehát: megírtam ezt a könyvet. Kezdetől fogva személyes írásnak szántam, abban az értelemben, hogy sokat visszaad saját elképzeléseimből arról, hogy személyesen mit tekintek a legfontosabbnak a szakterületünkön. E döntés nyomán viszont nem tehettem mást, mint hogy egyes szám első személyben írjak, és bensőséges módon írjam le mindazt, amit felfedeztem, és amit a tudományunk jelenlegi állapotának tartok. (Eltérően a korábbi tankönyvétől, *A társas lényben* újra és újra feltűnik az egyes szám első személyt jelölő „én” szócska.) Nagy öröömre hamar kiderült, hogy a diákok élvezettel olvasták. Különösen tetszett nekik a személyes hangvétel, és az, hogy saját életükre is ráillik. *A társas lény* a szakterület egyik legnépszerűbb és legmaradandóbb szövege lett. Emiatt azonban a munkám nem ért véget – messze nem. Annak érdekében, hogy lépést tartson a szakterületen folytatott kutatásokkal és a világ drámai változásaival, szükségesnek tartottam, hogy nagyjából négyévente átdolgozzam és frissítsem a könyvet.

Amikor 1970-ben először láttam neki, hogy papírra vessem a sorokat (akkor még szó szerint tollal a kezemben), alig 38 éves fiatalember voltam, aki előtt nagy jövő állt. Amikor ezt a történetet mesélem – 2017 nyarán –, varázsütésre zsémbes öreg szivar lett belőlem (aki akar, utána számolhat a koromnak). Be kell vallanom azt is, hogy túl öreg vagyok ahhoz, hogy egyedül átdolgozzam a könyvet. Szerencsére megtaláltam a tökéletes társszerzőt ehhez a tizenkettedik kiadáshoz. A neve Joshua Aronson, s egy briliáns, tapasztalt szociálpszichológus, aki lenyűgöző kutatásokat végzett

mind a laboratóriumban, mind a zűrzavaros való világában. Történetesen, ő a fiam. Mondanom sem kell, hogy Joshuának megvannak a saját elképzelései a szociálpszichológiáról – és ez így is van rendjén. Hozzájárulása a könyvhöz sokrétű és változatos. És különleges felhangokat kölcsönöz ennek a kiadásnak, csakúgy, mint régi munkatársam, Carol Tavis munkája, aki az első lépésektől kezdve szerkesztőként segítette ezt a kiadást, és a tőle megszokott finom érzékkel zökkenőmentesen gyúrta egybe a saját munkámat Joshuáéval. Emellett nem is olyan finoman sürgetett és ösztökölt minket a határidők betartására.

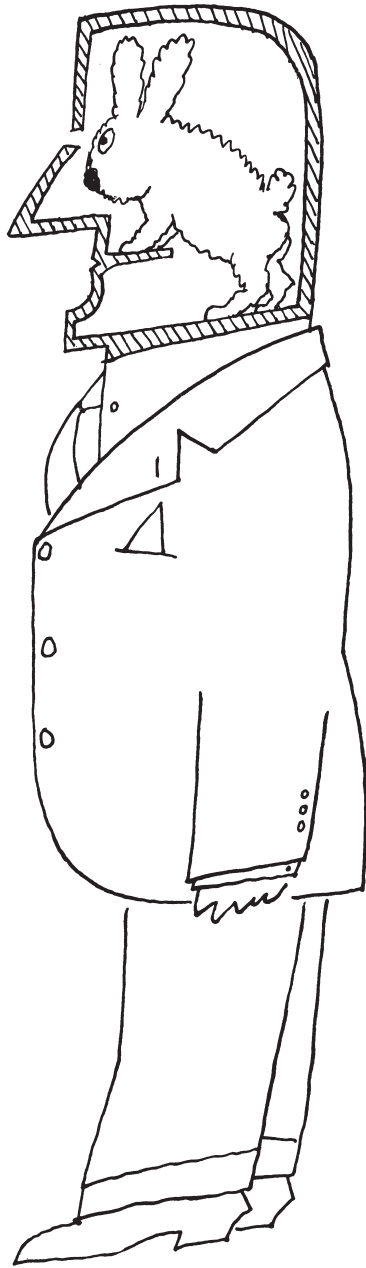
És mi az újdonság ebben a kiadásban? Joshuával közösen átnéztünk minden fejezetet, kihúztunk néhány olyan kutatást és elméletet, amelyek éveekkel ezelőtt „menőnek” számítottak, mára azonban túllépett rajtuk az idő, és nem sikerült megismételni őket; átszerveztünk és karcsúsítottunk minden fejezetet, hogy a történetszál világos maradjon, miközben az új anyagokat beillesztjük. Az elavult tanulmányok helyébe olyan, a közelmúltban született darabok kerültek, amelyek nyomán korunk eseményeit jobban megértjük: például, hogyan befolyásolja az internet a döntéshozatalt akár jó, akár rossz irányba; hogyan formálják országunk polarizált hiedelmeit és viselkedését az információs buborékok és az önmege erősítő médiaforrások; milyen érzelmi hátulütői lehetnek annak, hogy a Facebookon minduntalan alkalom adódik a társas összehasonlításra; és hogyan emelkedtek fel az olyan terrorista csoportok, mint például az ISIS. Ugyanakkor határozott véleményem, hogy egy könyv „modernizálása” nem jelentheti azt, hogy a könyvből kivesszük azokat a történeteket, amelyek a négy kormány által Vietnámban és Irakban elkövetett hibákra vagy a Jonestownban, a Columbine középiskolában és a Menny kapuja szektában történt tragédiákra világítanak rá. Bár ezek az események régen történtek, a belőlük levonható szociálpszichológiai tanulságok nem avultak el. Szeretném, ha a diákok megértenék, hogy mindaz, ami *akkor* történt, ugyanolyan erővel érvényes arra, ami *manapság* játszódik le.

ELLIOT ARONSON
2017. október

A társas lény

Az ember természeténél fogva állami életre hivatott élőlény, s hogy az államon kívül élő ember is természet szerint, nem pedig véletlen folytán vagy satnyább, vagy erősebb, mint más ember. [...] Világos, hogy a város-állam természet szerint előbbre való, mint az egyes ember; ha ez utóbbi külön-külön nem tud önmagának megfelelni, csak úgy viszonylik az egészhez, mint minden egyéb rész; viszont aki nem képes a társas egyesülésre, vagy akinek autarkíája folytán semmire sincs szüksége, az nem része az államnak, mint az állat vagy az isten.

ARISZTOTELÉSZ *Politika*, Kr. e. kb. 328.¹

Saul Steinberg: *Rajz cím nélkül*. Tinta
Eredetileg a *The New Yorker* 1958. november 1-i számában jelent meg.
© The Saul Steinberg Foundation/Artists Rights Society (ARS), New York

1.

Mi a szociálpszichológia?

Ahogy én tudom, Arisztotelész volt az első komoly gondolkodó, aki fajunk egyedeit „társas lénynek” nevezte. Ezt természetesen helyesen látta, mégis felmerül a kérdés, mit is jelent ez. Rengeteg egyéb „társas” élőlényt ismerünk a hangyáktól és a méhektől kezdve az emberszabású és másféle majmokig. Akkor mégis, mi a különleges az emberben mint társas lényben? És mi a különleges a szociálpszichológia tudományában, amely rejtélyes, kreatív és dühítő fajunkat tanulmányozza?

Egész szakmai pályafutásom során szociálpszichológusként dolgoztam – sőt már akkor amatőr szociálpszichológus voltam, mielőtt erre a szakterületre specializálódtam volna, vagy tisztában lettem volna azzal, hogy mi is ez az egész, s alig vártam, hogy megértssem az emberi viselkedés rejtélyeit. Zsidó fiúként az 1940-es években a kétkezi munkások által lakott Massachusetts állambeli városban, Revere-ben nőttem fel, s azon csodálkoztam, hogy néhány katolikus gyerek miért cukkol antiszemita jelszavakkal, és miért kapok időnként verést. A fiam, Joshua, akinek az 1960-as években az általános iskola okozott nagy nehézségeket, azt volt képtelen megérteni, hogy egyes gyerekek miért teljesítenek jól az osztályteremben, míg másokat megfojt a versengés és a rájuk kényszerített rend. Ezek a koraik, s mindkettőnknek igen fájdalmas élmények egyben felkeltették mindkettőnk vonzalmát ama izgalmas terület iránt, amelyet az olvasó is megismer majd e könyvből: ez az egyik olyan terület, amely az ember társas életének tudományos megértését kínálja, és ami még fontosabb, módot arra, hogyan lehetne javítani rajta.

A szociálpszichológiának számos definíciója létezik, de mielőtt rátérnék a saját választásomra, néhány konkrét példán keresztül szeretném szemléltetni, hogyan működik az ember társas lényként:

Az egyetemista Sam négy ismerősével a tévében nézi egy szenátorjelölt beszédét. Samre kedvező benyomást tesz; jobban tetszik neki ez a női jelölt férfi vetélytársánál, mert őszintének látja. A beszédet követően az egyik lány diáktársa közli vele, hogy őt taszította a női jelölt, képmutatónak tartja. A többiek sietve helyeselnek. Sam összezavarodik, és kissé el is keseredik. Végül ezt motyogja a társainak: „Úgy látszik, mégsem tűnt olyan őszintének, mint reméltem.”

Egy 10 éves kislány minden reggel belapátol két tál Wheaties gabonapelyhet, mert a dobozra Michael Phelpsnek, az olimpiai úszóbajnoknak a képét nyomták, s ez azt sugallja, hogy sportolóként részben annak köszönheti eredményeit, hogy ezt a fajta gabonapelyhet eszi.

Egy boltos, aki egész életét egy montanai kisvárosban élte le, és még soha nem találkozott valódi, hús-vér muzulmánnal, ennek ellenére „meg van győződve arról”, hogy azok Amerika-ellenesek, nem hazafiak, és valószínűleg terroristák is.

Charlie idén fejezi be a középiskolát, nemrég költözött egy új városba. Korábbi népszerűségét mára elvesztette. Bár az iskolában a srácok normálisan viselkednek, de nem igazán barátkoznak vele. Magányosnak, bizonytalannak és nem túl vonzónak érzi magát. Egy nap az ebédidőben két lány osztálytársával találja magát egy asztalnál. Egyikük egy melegszívű, intelligens, élénk lány; a fiú hetek óta róla álmodozik, minden vágya az, hogy végre megszólítsa. A másik lány közel sem ennyire vonzó. Charlie tudomást sem vesz álmai nőjéről, és komoly beszélgetésbe kezd a másik lánnyal.

2016. december 4-én Edgar Welch, egy 28 éves észak-karolinai férfi besétált a Comet Ping Pong nevű, rendkívül népszerű washingtoni pizzázóba, és három lövést adott le egy puskával. Senki sem sérült meg. Welch a rendőrségen tett vallomása szerint a neten olvasta, hogy az étteremben szexrabszolga gyerekeket dolgoztatnak, és a saját szemével